

ŞİDDETSİZLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

NONVIOLENT EDUCATION AND RESEARCH CENTER

Başarılı sivil direnişin üç anahtarı: birlik, planlama, disiplin

Hardy Merriman, 19 Kasım 2010

Dünyanın farklı yerlerindeki şiddetsiz hareketlerin başarısı ya da başarısızlığı üç vasfa bağlı olarak değişebiliyor: birlik, planlama ve şiddetsiz disiplin.

Şiddetsiz sivil direniş hareketlerini etkili kılan nedir?

Politikada “erk asla verilmez, her zaman alınır” önermesini doğru kabul edersek, haliyle tarihsel önemdeki şiddetsiz hareketlerin bir şekilde karşıtlarından daha büyük bir erke sahip oldukları sonucuna varıyoruz.

Bu çıkarsama, erkin, salt maddi kaynakların kontrolünden ve şiddet kullanma kapasitesinden türediği yönündeki yaygın varsayımla çelişiyor ve bir sorgulamanın kapılarını açıyor. Bu varsayım tümüyle doğru olsaydı, şiddetsiz hareketler, daha hazırlıklı ve daha zengin maddi kaynaklara sahip karşıtları karşısında kategorik olarak başarısız olurlardı. Oysa tarih, insanlığın kendisi kadar çeşitli aktör ve davanın bir yüzyılı aşkın zamandır çok sayıda şiddetsiz hareket aracılığıyla başarıya ulaştığını gösteriyor. Birkaç örnek sayacak olursak:

- Hintliler 1930’lar ve 1940’larda kitlesel olarak işbirliğini reddederek (ekonomik boykotlar, okul boykotları, grevler, vergi reddi, sivil itaatsizlik, istifalar) Hindistan’ı yönetilemez hale getirdiler. Böylece Britanyalıları [Hindistan’dan] çekilmeye ikna ettiler ve bağımsızlıklarını kazandılar.
- ABD Sivil Haklar Hareketi 1950’ler ve 1960’larda Montgomery otobüs boykotu ve Nashville lokantalarındaki oturma eylemleri gibi şiddetsiz kampanyalar aracılığıyla kurumsallaşmış ırk ayrımı sistemindeki açıkları kullandı ve ülke çapında yeni destekçiler kazandı.
- Birleşik Çiftlik Çalışanları Sendikası (UFW, United Farm Workers) 1965 ile 1970 yılları arasında Kaliforniyalı üzüm bağcılarına karşı yürüttüğü başarılı grev ve boykotlarla küçük ve parasız bir yerel örgütten ulusal bir yapıya dönüştü.
- Filipinler’de eylemciler güçlerini asker firarileriyle birleştirerek 1986 yılında ABD destekli Ferdinand Marcos diktatörlüğüne karşı milyonları sokağa döktü. Bu şiddetsiz ayaklanma karşısında seçeneklerinin hızla azaldığını gören Marcos ülkeden kaçtı.
- 1988 yılında Şilililer, kanlı Augusto Pinochet diktatörlüğünün kitlelere aşıladığı korkuyu aştı, diktatöre karşı kampanyalar örgütledi ve sokağa çıktı. Eylemler Pinochet’ye verilen desteğin

altını öyle oydu ki, krizin zirveye ulaştığı noktada cunta üyeleri bile artık kendisine sadık kalmadılar ve Pinochet iktidardan çekilmek zorunda kaldı.

- Polonyalılar 1980 ile 1989 yılları arasında Dayanışma Hareketi çerçevesinde bağımsız bir sendika kurdu ve ülkelerini Sovyetler Birliği'nin uydusu olmaktan çıkardı.
- 1989 yılında, sonrasında Kadife Devrim olarak adlandırılacak protestolar ve grevler, Çekoslovakya'da komünist rejiminin barışçıl bir geçiş süreciyle sonlanmasına yol açtı. Benzer eylemler 1991'de Doğu Almanya, Letonya, Litvanya ve Estonya'da da barışçıl rejim değişiklikleriyle sonuçlandı.
- Güney Afrika'da 1980'lerde başlayan grevler, boykotlar, sivil itaatsizlik eylemleri ve dışarıdan uygulanan yaptırımlar Apartheid'ın 1990'ların başlarında sonlanmasında önemli bir rol oynadı.
- 2000'lere gelindiğinde Sırp (2000), Gürcüler (2003) ve Ukraynalılar (2004) seçim yolsuzluğunu engellemek veya karşı koymak için seferber oldular ve otokratik yönetimlerin sonunu getirdiler.
- Lübnanlılar 2005 yılında kitlesel ve şiddetsiz gösterilerle Suriye'nin ülkelerindeki askeri işgalini sonlandırdı.
- Nepalliler 2006 yılında kitlesel itaatsizlik eylemleriyle tekrar sivil yönetime geçilmesini sağladı.
- Süregiden şiddetli bir ayaklanma ve askeri bir yönetime rağmen Pakistanlı avukatlar, sivil toplum kuruluşları ve sıradan yurttaşlar 2007 ile 2009 yılları arasında bağımsız yargının ve olağanüstü halin kaldırılması için başarıyla taçlanan bir kampanya yürüttüler.

İnsanlar itaat etmezse, yöneticiler yönetemez

Yukarıdaki örnekler ve başka sivil itaatsizlik hareketleri, erke ilişkin temel bir hakikat üzerine inşa edildiği için başarılı oldu: bir toplumda hemen tüm kurumlar, örgütler ve sistemler çok sayıda sıradan insanın süregiden rızasına, işbirliğine ve itaat etmesine muhtaçtır. Dolayısıyla insanlar örgütlü ve stratejik bir şekilde rıza göstermeyi ve işbirliği yapmayı bırakırsa, zorlayıcı bir erke sahip olabilirler. İnsanlar itaat etmezse başkanlar, belediye başkanları, şirket yöneticileri, generaller ve başka "iktidar sahipleri" artık denetimsiz bir güçle yönetemezler.

Grev, boykot, kitlesel gösteriler, sivil itaatsizlik, paralel kurumların inşası ve bunlar gibi daha yüzlerce yaratıcı eylem türüne dayalı şiddetsiz taktikler söz konusu başarılarla ulaşmanın araçları oldular. Bu araçlara ahlaki nedenlerden ziyade pragmatik nedenlerle başvuruldu. Sivil direnişi benimseyen bazıları, benzer stratejilerin başka ülkelerde veya kendi tarihlerinde işe yaradığını gördü ve mevcut seçenekler göz önüne alındığında bu tip bir direnişin en yüksek başarı şansını sunduğunu fark ettiler.

Beceriler ve koşullar

Ne var ki, tüm bu şiddetsiz hareketlerin ilham verici zaferleri arasında tarihimiz ve günümüz dünyası başarısız olmuş veya sonuçsuz kalmış hareketlerin örnekleriyle de dolu. Dünya, Polonya ve

Çekoslovakya'nın şiddetsiz devrimlerini izlerken aynı yıl Tiananmen Meydanı katliamına da tanıklık etti. Geçen on yılda Burma, Zimbabve, Mısır ve İran'da kalabalık insan toplulukları şiddetsiz taktiklere başvurdu, ancak bu hareketler amaçlarına ulaşamadı. Doğu Timor'da başarılı olan self-determinasyon (kendi geleceğini tayin hakkı) mücadelesi için sivil direniş vazgeçilmez önemdedi, ancak Filistin, Batı Papua, Batı Sahra ve Tibet gibi başka yerlerde bu yöntemler, işgalcilere karşı sivil halk hareketlerini seferber etmekte önemli bir rol oynadıysa da bu mücadeleler henüz bir sonuca ulaşmadı.

Bunlar ve başka vakalar arasında görülen farklılıklar nereden kaynaklanıyor?

Söz konusu hareketlerin hangi nedenlerle başarılı ya da başarısız olduğu konusunda makul ve bilgili insanlar görüş ayrılığına düşebilir.¹ Her durum fazlasıyla karmaşıktır ve doğrudan nedensellik ilişkileri kurmak zordur. Akademisyenler, gazeteciler ve başkalarından en sık duyduğum argümanlar, ağırlıklı şiddetsiz olan bu ve başka hareketlerce elde edilen sonuçların büyük oranda içinde buldukları koşullara ve sıra dışı durumlara ya da tabii oldukları yapısal nedenlere bağlı olarak belirlendiği yönünde.

Örneğin dile getirilen argümanlardan biri, şiddetsiz hareketlerin ancak iktidarın ölümcül güç kullanma eğiliminde olmadığı toplumlarda etkili olabildiği yönünde. Başkaları ise belli ekonomik kriterlerin (örneğin ekonomik ideoloji, gelir düzeyleri, servet dağılımı ve bir orta sınıfın varlığı) ve eğitim seviyesinin, hareketlerin başarısı için kritik önemde olduğunu öne sürebilir. Yine başkalarına göre süper güçlerin ve bölgesel güçlerin oynadığı rol, bir hareketin nasıl sonuçlanacağını belirleyen olası değişkenlere baskın çıkıyor. Etnik çeşitlilik, kültürel miras, nüfusun büyüklüğü, toprak genişliği gibi çok sayıda ek yapılanma ve koşul buna örnek gösterilebilir ve elbette bu koşulların birçoğu bir hareketin gidişatı üzerinde etkili olabilir.

Terazinin bir kefesini yapısal ve durumsal etkenler doldururken, diğer kefedeki akademisyenlerin "aktörlük" ("agency") olarak betimlediği ve bir hareketin mücadeleyi yürütme becerilerine dayalı etkenler yer alıyor. Beceri ve aktörlük kavramları, bir hareketin kontrolündeki değişkenleri betimlemektedir: hareketin seçtiği eylem stratejisi, insanları seferber etmek ve ilgiyi canlı tutmak için kullandığı dil, ittifaklar kurma tarzı, karşıtını nerede ve nasıl hedef aldığı gibi sivil direniş yürütürken alınması gereken çok sayıda başka karar.

Benim görüşüme göre şiddetsiz hareketlerle ilişkilenenler ya da onları analiz edenler tarafından bu beceri temelli etkenler yeterince vurgulanmıyor ya da sıklıkla atlanıyor. Bunun neden böyle olduğu bu

¹ Bu makalenin çerçevesi gereği, ortaya koydukları amaçlarına ulaşan hareketleri "başarılı", ulaşamayanları ise "başarısız" addediyorum. Bu tanımlamanın zamansal bir boyutu da var. Başarılı bir hareket ortaya koyduğu amaca ulaşabilir (örneğin 2004, Ukrayna'daki Turuncu hareket), ama sonraki yıllarda baş gösteren zorlayıcı koşullar gerilemeye neden olabilir (Ukrayna vakası hakkında daha fazla bilgi için bkz. Olena Tregub ve Oksana Shulyar'ın 17 Kasım 2010 tarihinde openDemocracy'de yayınlanan "The Struggle after people power wins" başlıklı makalesi). Diğer yandan ileri sürdüğü amaca ulaşmakta başarısız olmuş bir hareket (örneğin Çin'de 1989 yılında yükselen demokrasi yanlısı hareket) izleyen yıllarda hareketin hedeflerini yapıcı bir yolda ilerleten ikincil etkiler doğurabilir (Çin vakası ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Lester Kurtz'un 17 Kasım 2010 tarihinde openDemocracy'de yayınlanan "Repression's Paradox in China" başlıklı makalesi). Sonradan belirebilen bu etkiler belli bir hareketin "başarılı" ya da "başarısız" olarak yeniden sınıflandırılmasını zorunlu kılmasa da, gayet güçlü ve kendi bağlamları içinde kayda değer olabilirler.

makalenin kapsamını aşar, ancak bir nedeni insanların şiddetsiz eylemin temel tezini bilmemesi ya da kuşkuyla karşılaşması olabilir. Şiddetsiz eylemin temel tezi güç dengesinin, kolektif tutum alışlar sayesinde kökleşmiş ve baskıcı karşıtlardan halk hareketleri lehine değişebileceğidir. Böyle olduğu halde, güç dengesindeki değişimin harici değişkenler ve sıra dışı koşullar sayesinde mümkün olduğu varsayılıyor.

Her halükarda aktörlük ve becerileri küçümsemeden, içinde bulunulan anlık ve yapısal koşulların şiddetsiz hareketlerin gidişatına etkisini dikkate alabiliriz. Aktörlük ve beceriler gerçekten de fark yaratırlar ve bazı vakalarda hareketlere olumsuz koşulları aşma, savuşturma veya dönüştürme imkânını sağlamışlardır.

Beceriler ve aktörlüğün önemi ve hatta bazı durumlardaki önceliği, işletmecilik veya askeri doktrin gibi başka disiplinlerde genel kabul görüyor. Şiddetsiz mücadele bu açıdan neden farklı kıstaslara tabi olsun? Bir general ya da genel müdür, çabalarının sonucu açısından stratejinin sadece marjinal önemde olduğu önermesine ancak güler. İnsanlar mücadelelerin ve ihtilafli etkileşimlerin her daim maddi koşullarca belirlendiğine inansaydı, Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* adlı klasik eseri o kadar iyi bilinmezdi.

Bu noktada makalenin başında ortaya attığımız soruya, yani şiddetsiz hareketleri neyin etkili kıldığı sorusuna dönecek olursak, tarihi hareketlerin stratejik seçimlerine ve olumlu uygulamalarına bakarak yanıtlar bulabiliriz. Bir hareketin sonucuna etki edebilecek aktörlük temelli çeşitli etkenler ve beceriler var, ama konuyu karmaşıklaştırmamak adına bunları birkaç başlık halinde damıtacak ve başarılı şiddetsiz hareketlerin üzerinde yükseldiği üç vasfı esas alacağız: birlik, planlama ve şiddetsiz disiplin.

Birlik, planlama ve disiplin

İlk bakışta bu vasıfların önemi aşikârmış gibi görünür. Yine de şiddetsiz hareketlere ağırlıklı taktiksel ve ayrıntılar düzleminde bakıldığında bu vasıfların temelde ne denli elzem ve kapsayıcı sonuçlara gebe oldukları gözden kaçabiliyor. Her birini daha yakından ele almakta yarar var.

Birlik önemlidir, çünkü şiddetsiz hareketler güçlerini toplumun farklı kesimlerinden gelen insanların katılımına borçludur. Basitleştirerek ifade edecek olursak: sayılar önemlidir. Bir hareket ne kadar çok insan tarafından desteklenirse meşruiyeti, gücü ve taktiksel repertuarı da o denli genişler. Dolayısıyla başarılı hareketler sürekli olarak toplumun yeni kesimlerine açılır, örneğin erkekler ve kadınlar, gençler, yetişkinler, yaşlılar; kentli ve kırsal nüfus; azınlıklar, dini kurumların üyeleri; çiftçiler, işçiler, girişimciler ve uzmanlar; zenginler, orta sınıf ve düşük gelir grupları; polis, asker ve yargı mensupları ve daha başka gruplar.

Başarılı hareketler ayrıca karşıtlarının destekçilerine de sürekli el uzatır, çünkü birleştirici bir vizyona hizmet eden sürdürülebilir bir sivil direnişte karşıtın saflarında yol açılan bağlılık kaymalarından ve ayrılmalardan da güç devşirildiğini bilirler. Örneğin Güney Afrikalı Apartheid karşıtı hareketler daha önce Apartheid düzenini destekleyen beyazlar arasında bile destekçiler kazanarak, değişim için birleştirici olmayı başardı.

Şiddetsiz hareketlerin katılımcıları ayrıca hareketin rotası üzerinde de komplike kararlar vermeli. Bunu yaparken *stratejik planlama* kritik bir öneme sahiptir. Bir davanın haklılığından veya karşıtın ahlaken savunulamaz edimlerinden bağımsız olarak, baskı, genelde çok yerinde uygulansalar bile salt spontane

ve doğaçlama direniş edimleriyle aşılmaz. Bunun yerine, hareketler, hedefi ve odağı belirlenmiş amaçlara ulaşmak için sivil direnişin sistematik olarak nasıl örgütlenebileceği ve hayata geçirilebileceği planlandığında ivme kazanırlar.

Şiddetsiz hareketlerin yaratıcı biçimde strateji geliştirmesi gereken meselelerden bazıları şunlardır: hangi taktiklerin kullanılacağına karar vermek ve bunların nasıl sıralanacağını belirlemek; hareketin temsil etmeye soyunduğu insanların özlem ve sıkıntılarına dayalı canlandırıcı öneriler geliştirmek; hangi birey ve grupların hedefleneceğini ve hangi kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin izleneceğini planlamak; ittifakların tartışılıp inşa edilmesi için iletişim hatları kurmak. Bunu yapabilmek için şiddetsiz mücadelenin içinde gelişeceği durumun bütüncül olarak analiz edilmesi gerekiyor. Etkili hareketler, planlama süreci içinde resmi ve gayri resmi yollardan bilgi toplar, tabandaki insanları dinler ve çatışki süreci boyunca kendilerini, karşıtlarını ve üçüncü tarafları sürekli analiz eder.

Nihayetinde bir strateji ancak disiplinli bir şekilde uygulandığında etkili olabiliyor. Şiddetsiz bir hareket için en büyük başarısızlık tehdidi bazı üyelerinin şiddete yönelmesi ile ortaya çıkıyor. Dolayısıyla katılımcıların *şiddetsiz disiplinini*, yani kışkırtmalar karşısında bile şiddetsiz kalabilme yetisini düzenli olarak diri tutmak gerekiyor. Bunun pratik nedenleri var. Bir hareketin üyelerince yol açılan şiddet olayları meşruiyeti hızla aşındırabilir ve karşı tarafın baskı uygulaması için bahane yaratabilir. Dahası, tutarlı olarak şiddetsiz karakterini koruyan bir hareketin mücadelenin seyri boyunca geniş bir olası müttefikler havuzuna -karşıtın destekçileri de dâhil olmak üzere- seslenebilme şansı çok daha yüksektir.

Bu vasıfları ayrıntılıca ele alarak koca kitaplar yazılabilir ve zaten şiddetsiz direnişin artıları sistematik araştırmaların düzenli olarak konusu olmakta. Ortaya çıkan her hareket bu fenomenin kolektif kavranışına yeni bir bilgi kaynağı sağlıyor. Yine de politik ve sosyal eylemin sanatı ve bilimine ilişkin hâlihazırda haritalanıp geliştirilmesi gereken birçok alan var.

Her halükarda bu üç vasıf yani birlik, planlama ve disiplin, her dönemin konusudur ve bu itibarla hareketlerin üye ve destekçileri veya kendileri hakkında yazan ve araştırma yapanlar için bir hareketin durumunu hızlıca gözden geçirmeye yarayan bir genel çerçeve sunarlar. Hareket birlik içinde mi? Bir planı var mı? Disiplinli mi? Bu şiddetsizlik ilkelerini benimsemiş olanların eylemleri şimdiden daha barışçıl ve adil bir dünyaya giden yolu açmıştır. Gelecek, bunu yapmaya devam edenlerce biçimlendirilecektir.

Kaynak: <https://www.opendemocracy.net/hardy-merriman/trifecta-of-civil-resistance-unity-planning-discipline>